

Det tjugofemte barnet

Berättelsen om Aron Mathesius

Kristina Albinsson

Det tjugofemte barnet

Berättelsen om Aron Mathesius

Kristina Albinsson

Tidigare utgivet

Syskonband (2019)

www.ebesforlag.se

1:a upplagan, 1:a tryckningen

Det tjugofemte barnet

Författare © 2022 Kristina Albinsson

Ansvarig utgivare: Ebes förlag

Omslag layout © Eva-Karin Berglund

Tryckt av DH Printing House, Riga, Lettland

ISBN: 978-91-89263-54-3

Prolog

Vid relingen står han, nästan orörlig. Passageraren som kapten Bergman på heder och samvete måst lova herrarna ur kyrkorådet att hålla ett vakande öga över under hela resan. Några herrar, samt även en kvinna, hade åtföljt mannen till fartyget och under tårar och omfamningar tagit farväl av honom. Bergman vet vem han är, och varför han nu befinner sig ombord på skeppet. Alla svenskar i London vet. Det är pastor Aron Mathesius som fallit i sjukdom och nu ska återvända till hemlandet. Sinnessjukdom pratas det om. Det känns olustigt att ha honom ombord; Bergman vill inte vara den som kan komma att anklagas för oaktsamhet för att en kyrkans man av egen vilja låtit sig slukas av djupet ute på Nordsjön.

Långsamt arbetar sig fartyget med vindens hjälp framåt mot mynningen, genom Themsens vindlingar, tungt och tryggt, men rastlösheten kryper i kroppen på Bergman. Bredbent, med händerna på ryggen, håller han ett öga på manskapet. Emellanåt höjer han blicken och betraktar staden. Vilken skönhet den besitter, vilken högstående kultur den odlar och representerar. De vackra, påkostade byggnaderna, konserterna, teaterföreställningarna, de utsökta middagarna – som han ibland får tillfälle att bevista. Ytligheten, som somliga anser vara förförisk, den har han upplevt där. Visserligen möter han ibland både vittra och kloka män och kvinnor – men allt sådant är för kapten Bergman betydelselöst, det är inte världen. Det är misären som berör honom. Fattigdomen, supandet, smutsen, eländet.

Han längtar till havs. Han vill dra in den friska luften djupt

ned i lungorna, han vill slippa odören och oväsendet i hamnkvarteren, det som fortfarande förföljer dem längs floden. Det fria öppna havet, han tröttnar aldrig på det.

Bebyggelsen glesnar – gott så! Det är utan saknad han lämnar London bakom sig.

De blev kvar länge den här gången, längre än han hade önskat. När de ankrade i Wapping stod det nämligen inte på förrän flera av sjömännen lade benen på ryggen. Det var den brittiska örlogsflottan som lockade, men Bergman visste nog hur det skulle bli. Ganska snart brukar de önska att deras tilltag vore ogjort och ångerfullt komma krypande till den svenska kyrkan för att få hjälp med hemresa. Och kyrkan har under alla år bistått, att hjälpa nödlidande sjömän har ju alltid varit självklart för en svensk sjömanskyrka. Nu har Bergman dock hört att det håller på att bli slut med det. Kyrkorådet har beslutat att svenska båtsmän i framtiden inte ska få någon hjälp därifrån när de av eget förvållande hamnat i den sortens svårigheter.

Kyrkan har väl annat att ägna sig åt än att ta hand om oförnuftiga sjömän som enbart har sig själva att skylla, tänker Bergman bister.

Nåväl, fartyget blev till slut fullt bemannat igen, det är högvatten och vinden tar i. De är på väg, i detta Herrens år 1784.

Aron känner kaptenens blickar, men låtsas inte om dem. Alla dessa människor som betittar och bedömer, i smyg eller helt öppet ... De är honom alldeles likgiltiga.

Han ser husfasaderna glida förbi. Den emellanåt påträngande kakafonin av ljud passerar hans öron, han registrerar inget av det. Sexton år, sexton långa år har dessa trakter varit hans hemort, hans kall, hans liv. Och vart ledde det? Ingenstans – eller jo, rätt in i galenskapen har han trätt enligt vissa.

Minnena vispar runt i hans huvud, han har svårt att hålla isär det ena från det andra. En tanke kan rätt vad det är hitta

ett spår att följa – och så, borta. Han går vilse och ingen reda finns i hans stackars hjärna. Men så plötsligt, ut ur tankebruset tränger sig från ingenstans prästgårdspigan Hiljas hesa röst fram. Det är säkerligen mer än fyrtio år sedan, men allt han upplevde den dagen framstår med ens i en glasklar minnesbild.

"Du ska passa dig Aron, det är int' över ännu. Barnen di dör i den här familjen, di dör!"

Aron hade återigen inte låtsats höra när pigan kallade på honom, och höll nu handen över sin svidande kind. Han späände kroppen för att vara beredd när nästa örfil skulle explodera, då pigan i stället väste de där orden alldeles intill hans öra.

"Vad menar Hilja, dör? Varför säger Hilja så?"

Hjärtat slog hårt i bröstet, och han ville inte höra hennes svar. Men som förhäxad stirrade han in i hennes svarta ögon, och när hon efter en evighet svarade honom spred sig en förlamande känsla i hans pojkkropp.

"Du är det tjugofemte barnet, Aron! Du må ha sju syskon i livet, men du ska veta att alla di andra di dog. Det är många, det! Och om du int' uppför dig ordentligt, kommer du int' bli så mycket äldre än så här. Men först tar din styvfar itu med dig, det kan jag lova."

Hilja snodde runt och med svängande kjol stegade hon med sina breda höfter och stadiga ben tvärs över gårdsplanen för att underrätta husbonden.

Styvfar var yngre än mor, hela fjorton år. Han hade gift sig med mor när hon blivit änka och tagit henne och hennes barn till grannsocknen Siikajoki där han hade tjänst som kaplan. Aron kan ännu minnas känslan av obehag inför pigans och styvfars blickar av samförstånd när det gällde barnen. Mor samarbetade liksom inte med styvfar i fråga om barnens uppfostran – och det var så märkligt. Annat hade det varit med pappa. Fortfarande hade Aron minnen av sin gamle far Nils,

hans tunga gång och hans trötta blick, den som alltid glimtade till när Aron och hans bröder kom in till honom i kammaren. Fars älsklingssysselsättning var att få sitta där i sin stol, och lyssna till mors högläsning, men om pojkar kom in avbröt han henne alltid för att få höra vad de hade på hjärtat.

Aron sprang så fort han kunde in till mor som satt vid vävstolen i storstugan.

"Mamma! Äiti!"

Hon tittade upp och log mot sin yngste, men blev strax allvarlig när hon såg hans förtvivlan. Han slog genast över till finska när han kastade sig i hennes famn.

"Hur är det fatt, min pojke?" frågade hon oroligt.

"Varför säger Hilja att jag är det tjugofemte barnet och att alla barn dör i den här familjen, mor!"

"Men vad är det för tokigheter, alla barn dör inte, det vet du ju?"

"Kanske inte alla", hulkade han ... "Men Eric, han dog ju!"

Aron hade fyllt fyra när hans pappa efter ett liv av stora umbäranden inte orkade mer. Känslan av sorg i huset och hans egen saknad hade just börjat tona bort när hans älskade storebror Eric, nio år gammal, plötsligt inte heller fanns mer.

Mamma suckade och medan hon vaggade honom fram och tillbaka berättade hon att jo visst, det hade funnits många små barn som inte fått leva. Både i pappas första giftermål, och så de han fått tillsammans med mamma. Och ja, kanske kunde det stämma att Aron var det tjugofemte barnet, hon visste inte så noga. Men de hade nästan alla dött som späda, och han var ju stora karln. Inte skulle han oroa sig!

Aron slet sig loss och med torra oseende ögon rusade han ut ur huset, över ängarna och genom de skira björkdungarna, så fort benen bar honom. Säkert skulle han också snart dö, varför skulle han inte det? Eric hade ju dött och Aron var inte ens så gammal som han blev. För första gången i sitt liv drabbades han av insikten att det inte fanns någon tröst att få. För

hur skulle mamma kunna hjälpa? Nej, han var ensam i detta. Men så kunde det inte få vara! Inte finnas mer? Inte så hemskt!

Över stock och sten flög han fram, de bara fötterna hittade själva sin väg mot den plats dit han alltid sökte sig när livet kändes orättvist.

Vårfloden var stark det året, och älven överröstade allt annat. Aron låg flämtande ihopkrupen strax intill vattenbrynet och lät sig omslutas av ljudet av vattenmassornas dån. Långsamt lugnade sig hans andhämtning och länge låg han där. Älven gav ändå på ett egendomligt sätt tröst. Den fanns alltid. Den fortsatte sitt lopp vad som än hände.

Till slut satte han sig upp. En märklig känsla av beslutsamhet, eller kanske en slags trotsighet, fyllde honom så liten han var. Han skulle leva. Han skulle bli till stolthet för sin mor och för gamle far, precis som hans stora halvbröder.

Fartyget har vid det här laget närmat sig Themsens mynning och sjögången börjar märkas av. Aron uppfattar det inte ens. Han förstår att han måste hålla upp med att tortera sig med sådant som bara ger näring åt hans känsla av total meningslöshet, men varför skulle han skona sig själv? Han är inte värd någon nåd. Ännu ett minne tränger sig fram i hans medvetande.

Elden sprakade trivsamt i kakelugnen i broder Gabriels ståndsmässiga bostad i Uppsala. Aron erinrar sig hur han just då kände att stunden var kommen när han skulle be sin halvbror berätta om allt som varit långt innan han själv kom till världen, år 1736. Han ställde frågan. Gabriel tittade långsamt upp från boken han var försjunken i och över glasögonkanten betraktade han en stund sin unge bror. Aron såg hans blick, Gabriel hade försökt vara som en far för honom, han den yngste av alla dessa syskon. Han som alltid ville så mycket, med ett så starkt rättspatos. Aron hade så många gånger fått bannor

av denne broder för att han hade så svårt att foga sig. Men Gabriel hade väl själv ärvt samma drag? Kampen om de akademiska posterna här i staden, trätorna, inte minst den med den store Linné, dem hade minsann Aron hört talas om, och han visste att det tyngde Gabriel. Men så kom det något annat i broderns blick, var det ömhet?

"Nåväl, du vill veta, det är nog tid att tala om andra sorters strider än de som råder här i den akademiska världen, dem känner du ju till. Jag ska berätta om strider som handlar om liv eller död, om ofattbara förluster och djup sorg. Schismerna här på universitetet, ja de blir futtiga. Vår familjs kamp för överlevnad var under lång tid så svår att det nu verkar ofattbart att det faktiskt har hänt. Men det är nyttigt att påminna sig, Aron." Gabriel slog ihop sin bok. Han vände sig mot sin bror, och han berättade.

Den Stora Ofreden hade plågat Finlands folk i många år. I prästgården i Pyhäjoki hade nio barn kommit till världen, men bara tre fanns i livet, Gabriel och hans två yngre bröder, Johan och Per Niklas.

"Maria, Margareta, Petrus, Klara, återigen en Petrus och så Josef", rabblade Gabriel. "Alla dog de som späda."

Nu hade tillvaron blivit mycket svår, ryssen trängde längre och längre in i landet. Folk flydde från sina hem, och tog inte sällan sin tillflykt till prästgårdarna, och hemma hos dem i Pyhäjoki var gränsen nådd för vad de mäktade med. Hemska berättelser florerade om fiendens grymheter. Det var skräckhistorier om ryssar som drack prästers blod, kvinnor som våldtogs och spikades upp på dörrar, kyrkor som vandaliserades och plundrades – och naturligtvis om byar som brändes ned efter det att allt manfolk hade mördats. Landet började tömmas på sina invånare; häradshövdingar och landshövdingar, bönder och hantverkare, ja till och med biskoparna var på väg att ge upp. Det var till Sverige man ville ta sig.

"Vår far Nils Mathesius försökte i det längsta att stanna

på sin post, han menade att som präst var det förkastligt att överge sin flock och lämna fältet öppet för den ogudaktiga tro som fienden hade. Men,” fortsatte han, ”som andlig ledare och mittpunkt i socknen var just prästen särskilt utsatt, så många av kyrkans män hade trots allt redan gett sig av. I Herrens år 1714 blev allting till slut ohållbart, det var bara ett enda alternativ som återstod – flykt.” Gabriel tystnade och såg in i elden. Det hade kommit något plågat över honom.

”Hur flydde ni? Kunde ni ta sjövägen?”

”Nej, vi tog landvägen till Sverige. Det var mödosamt, mycket svårt. Jag var vid den här tiden nio år gammal och har allt i klart minne. Min mor Anna väntade sitt tionde barn när vi lämnade vår prästgård. Hon var trettioett år gammal och redan tärd.”

”Jag vet inte så mycket om henne ... kan du berätta något?”

”Ja, hon var ju prostdotter från Pyhäjoki och hade gift sig med kaplanen i församlingen, alltså vår far Nils. Nästan varje år hade hon nedkommit. Och sex av dessa barn hade hon fått begrava. Inte tänker jag att det var en sådan framtid hon hade hoppats på när hon nitton år gammal hade drabbats av kärlek till den unge prästen. För så mycket förstod jag, att hon hade fått den hon ville ha. Vigseln stod en gnistrande kall decemberdag 1701, det berättade hon för mig. Alla var mycket nöjda med detta äktenskap, även så hennes far, min morfar, prosten Portinus. Mathesierna, det ska du veta, är en prästsläkt med mycket långa och stolta anor!” Gabriel kastade en blick på sin lillebror och smålog en smula, innan han åter blev allvarlig och fortsatte sin berättelse. Aron lyssnade andlöst.

”Nu hade hennes far dött – och därför hade beslutet att fly blivit en smula lättare att fatta. Honom hade vi varken kunnat lämna efter oss eller ta med på flykten, sjuk som han var. Barnens mormor Margareta var en stark, och ännu inte åldrad kvinna, och hon följde med oss när vi i hast begav oss av norrut.

När vi till slut utmattade nådde Torneå föddes den lille Karl Reinhold. Han överlevde de första veckorna och förhoppningen om att han skulle klara sig, alla vedermödor till trots, väcktes. I Lövånger, där vi funnit tillfälligt husly ett par månader senare, slocknade dock den lilles svaga livslåga.

Det blev i trakten av Hudiksvall som familjen kom att vistas under de sju år vi befann oss på flykt. Anna Margareta, vår syster som numera lyckligen är gift med prosten Juslenius, föddes där. Det gjorde också Brita, Maria och Kristina, småsysterar som alla saknade kraft att överleva sitt första år. Far försörjde familjen genom att stå till tjänst som vicepräst under nådeår eller på annat sätt bistå i församlingarna. Vi pojkar kunde tack och lov få gå i skolan i Hudiksvall, men livet var svårt. Många svenskar kände medlidande med finländarna, och ställde villigt upp med både husrum och annat, men allteftersom åren gick ändrades hållningen. Somliga började kalla oss för snyltare och rymlingar. Far kämpade för sina arma landsmän och försökte få myndigheterna att se till dem som hade det svårast.

År 1721 återvände så vår familj hem till vårt kära Pyhäjoki. Med tårar i ögonen betraktade vi alla nedbrända gårdar, de förstörda vägarna och åkrarna, och de igenväxta diken.

Men far och mor gav inte tappt. Livet fortsatte trots allt och ytterligare två barn föddes varav det ena, Abraham, överlevde. Min mor Anna gav upp andan året 1725", rösten brast när Gabriel talade om henne. "Vilka oändliga mödor och stora sorger hon hade genomlevat, och vilken styrka hon visat under alla dessa svårigheter."

När Gabriel slutat sin berättelse satt Aron alldeles tyst. På natten sov han inte en blund. Tankarna för runt i hans huvud. Han, sin faders tjugofemte och sista barn, hade överlevt. Var han en utvald? Nej, sådan förmåtenhet låg inte för Aron. Men den känsla som uppfyllt honom den där dagen vid älven i Siikajoki kom återigen över honom. Han skulle hedra sin fader och sin moder och han skulle aldrig ge upp.

Arons grepp om relingen hårdnar. En stolthet för sina föräldrar – och en jämbördig konkurrent till sina framgångsrika bröder? Nej, inget kunde vara mer felaktigt. En misslyckad karriär som präst i Svenska kyrkan i London, ingen hustru, sjuk. Sjuk i sinnet ... Så hade det blivit. Och så skulle det förbli.

1749-1754

Uleåborg

Äntligen framme. Hästen snubblade till, så mycket längre hade han nog inte orkat. Det var allt bra länge sedan de rastat.

”Höger där vid kyrkan! Och där allén tar slut ska vi åt vänster.” Mamma dirigerade drängen. Han var i Uleåborg för första gången, han också.

Spänningen steg inom Aron. Nu var de i skolstaden. Här skulle han lämnas av, här skulle han tillbringa så många år, utan att ha någon i familjen hos sig. Det hade aldrig hänt tidigare i hans barnaliv. Han måste klara sig på egen hand. Helst skulle han också ha rest hit ensam med endast drängen som sällskap – i alla fall om styvfar fått råda.

”Nog ska väl pojken klara den resan själv tillsammans med drängen!” hade han missbelåtet muttrat. Men mamma Maria hade envisats.

”Jag följer honom, det är inte tal om något annat. Hur skulle det se ut om han kom dit utan sin mor? Och vad vet jag om änkeprostinnans förhållanden nu, hon kanske inte längre är i stånd att se till att gossen får ordentligt med mat och att hålla huset snyggt? Jag ska med mina egna ögon inspektera att allt fortfarande är i sin ordning där uppe.”

Framför ett timrat hus i två våningar höll de till slut in. Änkeprostinnan, som frodig och glad tog emot på trappan, slog ut med händerna och ropade:

”Varmt välkommen, kära fru Mathesius! Har resan gått bra? Ni har väl färdats sedan tidigt i morse? Och här har vi den yngste, ser jag!”

Aron tog av sig mössan, bugade och tog i hand.

”Är han av samma skrot och korn som sina bröder? Ja, vi saknade unge Georg så när han hade rest efter examen. Och Mathias sedan! Kan tänka mig att det är Uppsala som gäller för de unga herrarna – eller är det Åbo? Ja, dessa Mathesier, jag säger då det.”

Aron uthärdade plågat änkeprostinnans haranger och mamma Maria försökte så gott hon kunde att inte uppmuntra henne vidare på samma spår. Hon utbytte en snabb blick med sin son. Aron visste var han hade mor – och det var på hans sida.

Efter ett i Arons tycke evighetslångt utbyte av information om hälsotillstånd och annat, visades de upp på andra våningen i det vackra trähuset till Arons rum. En piga tillkallades för att hjälpa till med bagaget. Aron sneglade försiktigt på henne, kanske var hon i hans ålder, eller lite äldre. Det var så svårt att veta hur gamla flickor var. Stark var hon i alla fall; han noterade de seniga armarna när hon utan märkbar ansträngning kånkade upp hans stora kappsäck och tänkte att den hade han väl kunnat ta själv.

Eftersom han och Georg bytte av varandra som inboende hos änkeprostinnan visste han redan en del om både henne och huset. Innan dess var det ju Mathias som bott här. Nu var det hans tur att ta det i besittning.

Rummet var prydligt, med säng och nattduksbord, ett nätt litet bord med stol vid fönstret för studierna, en liten bokhylla, samt en kommod. Kaminen var naturligtvis inte uppeldad, det var för tidigt på säsongen och dessutom varmt för årstiden.

Mamma gick runt i rummet, inget undgick hennes blick. Hon granskade täcket och luktade på bolstret.

”Vad gör mamma?” Aron följde henne förundrat med blicken.

”Jag vill undersöka vad de fyllt med. Vi vill inte riskera att du får ligga på gammal halm. Där trivs minsann lopporna. Ah,

friskt hö, och nytvättat tyg”, konstaterade hon. ”Gott nog.”

Några fjäderbolster hölls det inte med i det här hemmet. Kudden var däremot fylld med dun, och istoppad i ett vackert broderat örngott.

”Kommoden är nyskurad, bra.”

Mamma verkade nu vara klar med sin granskning. Hon gick fram och ställde sig vid det öppna fönstret där ett vinddrag fick de tunna sommargardinerna att fladdra lätt. Aron blev också stående, liksom lite vilsen, och såg på henne. Hon skulle åka hem dagen efter och nu hade det börjat växa en förarglig klump i halsen.

Vill du läsa hela?

Boken finns där böcker vanligtvis finns. Om din bokhandel eller bibliotek inte har den i lager kan du be att de tar hem den.

Den kan även beställas direkt från Ebes förlag:

<https://www.ebesforlag.se/butik-29156799>

Året är 1749 och den trettonårige Aron skall påbörja sina högre studier i Uleåborg, i en främmande stad, långt bort från familjen – och han skall skiljas från sin mamma. Det nya och främmande skrämmar honom, men lusten att få lära mer sporrar samtidigt. Det är en dynamisk tid han lever i och livet ligger ju framför honom – Eller gör det verkligen det? Ångesten finns där. Den som har legat och lurat alltsedan dagen då pigan Hilja väste de förlamande orden i örat på honom. ”Du ska passa dig, Aron, det är int’ över ännu. Barnen di dör i den här familjen, di dör!”

Aron får trots allt leva. Men vetenskapen om att han är det tjugofemte och sista barnet i syskonskaran tynger honom. Sjutton av hans syskon dog som små, de flesta under sitt första levnadsår. Han känner sig förpliktigad att lyckas när så många aldrig fick chansen att leva sitt liv. Dessutom finns de äldre bröderna ständigt där som en skugga i fonden, eftersom de alla gjort karriär och blivit framgångsrika.

Hans driv och nyfikenhet leder honom dock ut i världen. Efter Uleåborg, Uppsala och Göteborg hamnar han som präst i den svenska kyrkan i London. Mötet med den väldiga, pulserande staden påverkar honom starkt – och det är som en bruten man han många år senare återvänder till Sverige, men där väntar nya, oväntade möjligheter för den utslitne prästen.

Det tjugofemte barnet är en historia om en människa – en präst – på 1700-talet. En biografi i romanform där vi även får följa andra skeenden under denna tid.

Kristina Albinsson (1954) växte upp på landet utanför Skene i Västergötland. Djur och natur kom tidigt att spela en viktig roll i hennes liv, liksom intresset för historia. Hon utbildade sig till ämneslärare och arbetade till allra största delen av sitt yrkesliv på högstadiet. De sista åren tillkom också undervisning av nyanlända. Kristina har tre vuxna barn samt barnbarn, och bor numera med sin make i Mariestad.

